

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-75>

УДК 338.48:330.34

ПРИРОДООРІЄНТОВАНИЙ ТУРИЗМ ЯК СКЛАДОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

NATURE-ORIENTED TOURISM AS A COMPONENT OF THE TOURISM INDUSTRY SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Белобородова Марія Валеріївна

кандидат економічних наук,
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8329-7679>

Юрчишина Людмила Іванівна

старший викладач,
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4633-1115>

Карпа Дмитро Михайлович

здобувач освіти другого (магістерського) рівня,
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-9928-7974>

Bieloborodova Mariia, Yurchyshyna Liudmyla, Karpa Dmytro
Dnipro University of Technology

У статті проведено аналіз основних видів природоорієнтованого туризму, які ґрунтуються на використанні ресурсів природного середовища, а для свого розвитку використовують природні території (як змінені внаслідок людської діяльності, так і ті, які залишаються недоторканими) і мають екологічну орієнтацію. Наведена класифікація форм та видів природоорієнтованого туризму дає можливість виявлення складності та багатокомпонентності його структури. Визначено, що природоорієнтований туризм тісно пов'язаний з іншими видами туризму, що існують як самостійні поняття і одночасно як його складові компоненти. Окрім того, значення природоорієнтованого туризму розглянуто з точки зору повоєнного відновлення України, яке має застосовувати найкращі доступні технології і практики сталого розвитку. Акцент має бути зроблений на збереженні екосистем, національних парків, природо-заповідного фонду.

Ключові слова: сталий розвиток, природоорієнтований туризм, туристична дестинація, екотуризм, стратегія, туристична привабливість.

The main types of nature-oriented tourism, which are based on the use of the natural environment resources are analyzed. It is substantiated that nature-oriented types of tourism are grounded on the use of natural territories (both changed as a result of human activity and those that remain untouched) and have an ecological orientation. The object of the study is the process of assessment and realization the tourist and recreational potential of the nature-oriented tourism. The generalized results of scientific research testify to the tangible recreational and touristic potential of our country, which is formed by all available natural, historical, cultural, and socio-economic resources. Today, the formation of nature-oriented recreational, tourist, sanatorium-resort spaces for the purpose of efficient and rational nature use is relevant. The purpose of the research is the theoretical and methodological substantiation of the foundations of nature-oriented tourism with the aim of sustainable development of the tourist and recreational potential. The following research methods were used in the work: theoretical generalization, factor analysis, economic-mathematical modeling, graphic, analytical, statistical methods. The classification of forms and types of nature-oriented tourism is given. The complexity and multicomponent structure of nature-oriented tourism is identified. It was determined that nature-oriented tourism is closely related to other types of tourism that exist as independent concepts and at the same time as its constituent components. In addition, the importance of nature-oriented tourism is considered from the point of view of the post-war reconstruction of Ukraine, which should

apply the best available technologies and practices of sustainable development. Emphasis should be placed on the preservation of ecosystems, national parks, nature reserves. The further development of nature-oriented tourism provides a certain perspective for the economic growth of the territories. An increase in tourist flows contributes to an increase in the welfare of the host community, which allows for the most efficient consumption of resources.

Keywords: sustainable development, nature-oriented tourism, tourist destination, ecotourism, strategy, tourist attractiveness.

Постановка проблеми. Туризм як галузь економіки дозволяє вирішити широке коло питань соціально-економічного характеру: збільшення зайнятості населення, стимулювання підприємницької діяльності, зростання доходів населення і, як наслідок, збільшення доходної частини бюджету регіону. Однак туризм не є життєво важливою потребою людини, необхідність у подорожі виникає за певних умов, пов'язаних насамперед із рівнем доходів, політичною обстановкою, культурними традиціями тощо.

Туристична галузь, на відміну від ряду інших галузей народного господарства, переважно залежить від наявності природних, культурних, історичних ресурсів, що потребує пильної уваги до їх стану [1]. Кожен регіон України має туристичні території, які обумовлені, перш за все, природно-ресурсним потенціалом та умовами його освоєння. Популярність більшості туристських регіонів ґрунтується на чистоті навколишнього середовища і самобутності місцевої культури, тому дотримання принципів сталого розвитку має призвести до раціонального розвитку туристичного бізнесу. Зараз, в умовах стратегічного планування повоєнного відновлення України, питання сталого розвитку туризму в регіонах стають особливо актуальними, адже ми маємо унікальний шанс забезпечити подальший збалансований розвиток порушених внаслідок повномасштабного вторгнення РФ в Україну природних та соціально-економічних систем. Особливо перспективним напрямом наразі стає необхідність стратегічного забезпечення сталого розвитку природоорієнтованого туризму на територіях без вираженої туристської привабливості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми сталого розвитку туристичної сфери відображені у наукових роботах зарубіжних та вітчизняних авторів, таких як Осітянко Д. О. та Примак Т. Ю. [2], Richardson R. [3]. Слід відзначити також дослідження [4], яке наголошує на важливості сталого розвитку туризму як фактору розвитку людського потенціалу. Екологічні аспекти розвитку туризму досліджені в роботі Михайлюк І. [5].

Ряд вчених проводили дослідження щодо оцінювання туристичного потенціалу окремих регіонів, як, наприклад, Барвінок Н. щодо деяких громад Кіровоградської області [9], Юхновська Ю. щодо Запорізької області [10], а Машіка Г. – стосовно Карпатського регіону [11]. Тим не менше, проблема сталого розвитку та максимально ефективного залучення природно-рекреаційного потенціалу територій із низьким та середнім рівнем туристичної привабливості залишається актуальною, що і зумовило вибір теми дослідження.

Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, аналіз літературних джерел з питань сталого розвитку окремих видів туризму показав, що дослідження переважно носять описовий характер, у сучасній вітчизняній науковій літературі природоорієнтований туризм, як самостійна категорія, практично не розглядається, що у свою чергу потребує теоретико-методологічного обґрунтування, особливо на територіях без вираженої туристської привабливості.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження, результати якого викладені в даній статті, є теоретико-методологічне обґрунтування основ природоорієнтованого туризму з метою сталого розвитку туристично-рекреаційного потенціалу регіонів України без вираженої туристської привабливості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підвищення попиту на туристичні послуги, що характеризуються екологічною спрямованістю, в основі якої закладено принципи стійкого використання природних ресурсів, збереження природного, соціального та культурного співвідношення, стимулювали розвиток різних напрямів діяльності. У сфері туризму це положення знайшло відображення у формуванні певних сегментів природоорієнтованого туризму.

В даний час існують певні проблеми щодо визначення поняття «природоорієнтований туризм». Ряд науковців [1; 3; 4] відзначають існування даного виду туризму, обмежуючись лише короткою характеристикою. Інші згадують його, включаючи до складу інших видів туризму. При цьому залишається незрозум-

міло, якими об'єднуючими ознаками пов'язані зазначені види туризму. Існує ряд трактувань природоорієнтованого туризму, на основі узагальнення яких можна виокремити деякі його характерні ознаки.

1. Це практично будь-який вид туризму, який заснований на природній привабливості територій, включаючи підводне плавання, подорожі об'єктами природно-заповідного фонду, тощо.

2. Включає процес отримання та актуалізації знань щодо охорони оточуючого природного середовища, тому всі його компоненти ґрунтуються на принципах екологічної стійкості.

3. Передбачає відпочинок в унікальних куточках природи зі специфічною метою, наприклад, вивчення, рідкісних рослин чи тварин, і навіть дослідження особливих видів природних систем.

4. Передбачає збереження прямих позитивних взаємозв'язків між самим туризмом, біологічним розмаїттям та місцевими жителями, за відповідного рівня управління.

Таким чином, природоорієнтованим є сам процес відвідування природних об'єктів певної території. При цьому багато авторів відзначають складність поділу між природою та традиційною культурою, тому крім природи включають до цього напряму ще й етнографічні та екологічні об'єкти. Однак, поняття «природоорієнтований туризм» не є на цьому повністю сформульованим.

Сьогодні значного поширення набуває такий вид туризму, метою якого є відпочинок на природі на територіях, які змінені людиною. Особливо це характерно для територій, де туристична привабливість має низькі параметри і корінні ландшафти практично не збереглися, а потреба знаходження на природі забезпечується будівництвом різних туристичних об'єктів. Прикладом може бути сільський (зелений) туризм або агротуризм – відвідування екологічних ферм та еко-садиб з метою відчуття атмосфери сільського життя.

Незважаючи на різноманітність підходів та трактувань, слід зауважити, що розвиток більшості видів туризму базується саме на використанні природних ресурсів, при цьому однією з головних умов є сприятлива екологічна обстановка як на транспортних маршрутах, так і в туристичній дестинації. У ст. 4 Закону України «Про туризм» [6] вказано терміни «екологічний (зелений)» та окремо «сільський», а в ряді законодавчих

документів застосовується подвійний термін «сільський зелений» [7; 8].

Таким чином, у вживанні термінів «екологічний», «сталий», «сільський», «зелений» немає єдиного підходу. Найбільш узагальнене вживання терміну «сталий туризм» означає відповідність критеріям соціокультурної, екологічної та економічної стійкості.

Проблематика забезпечення стійкості або збалансованості розвитку соціально-економічних систем, до яких повною мірою відноситься і туризм, має виключно системний і багатокритеріальний характер, оскільки стратегії розвитку повинні знаходитися в єдиному просторі виходячи з декількох рівнів – глобального, національного, територіального, муніципального, кластерного, локального та багатьох інших.

Багатофункціональність природоорієнтованого туризму є однією із складових забезпечення національного добробуту та визначає необхідність державного втручання у забезпечення сталого розвитку територій. Однією з найважливіших цілей державної політики є створення умов сталого розвитку територій, які мають середній і низький рівень туристської привабливості.

Стійкий розвиток туризму пов'язаний із проявом синергетичних ефектів, оскільки він з'єднує і надає комплексність системі, яка складається з кількох різнорідних сфер діяльності – економічної, соціальної, екологічної, інноваційної, створюючи при цьому ефекти стійкості [12]. Щоб оцінити рівень стійкості туризму необхідно чітко визначити показники, які мають стати своєрідним барометром соціально-еколого-економічного стану туристської сфери. У широкому масштабі сталий розвиток туризму можливий, якщо буде дотримуватися умова узгодження діяльності всіх складових туристичної сфери.

У світовій практиці виділено такі основні критерії, яким мають задовольняти індикатори сталого розвитку [12; 13]:

- можливість застосування у національному масштабі;
- простота для розуміння аудиторією;
- наявність кількісного вираження;
- прозорість та адекватність подання фактичної картини;
- поєднання екологічних, соціальних та економічних аспектів.

Так, сьогодні у світовій та вітчизняній практиці при формуванні інструментарію вимірювання сталості розвитку соціально-економічних систем застосовуються такі підходи:

загальний, специфічний, у складі яких найбільшу значущість у вирішенні проблем сталого розвитку туризму мають нормативний, рейтинговий, інтегральний (рис. 1).

Класифікація підходів, що дозволяють забезпечити сталий розвиток туризму, здійснюється на основі використання різноманітних критеріїв. Однак, всі наявні підходи повинні відображати як окремі взаємозв'язки між показниками, закономірності сталого розвитку територіальних систем, так і відображати триєдину концепцію стійкості, забезпечуючи головну мету соціально-економічного розвитку туризму.

Зазначені підходи до оцінки сталого розвитку повинні відповідати практичній спрямованості, яка визначається характером взаємозв'язків, структурою органів державного управління, прийняттям та реалізацією відповідних управлінських рішень.

Всі розглянуті види туризму засновані на використанні природних ресурсів як органічного, так і неорганічного походження, тобто терміном, що їх об'єднує, є «природоорієнтований туризм». Відповідно до цього пропонуємо класифікацію природоорієнтованого туризму, засновану на видах природних рекреаційних ресурсів, які відрізняються за територіальною ознакою (в освоєних промислових та сільськогосподарських зонах та на незайманих людською діяльністю територіях), а також за видами природних об'єктів (табл. 1).

Взаємозалежність видів та форм туризму породжує складні варіанти туризму, які важко

класифікувати. У сфері природно-орієнтованого туризму виявляються у тій чи іншій мірі елементи всіх близьких видів туризму з урахуванням природного довкілля. У складності структури поняття, що включає множину компонентів, проявляється специфічність даного явища. Всі види і форми природоорієнтованого туризму засновані на інтересі до навколишнього природного середовища, використання його ресурсів і вимагають здійснення подорожі значного просторового ресурсу.

З нашої точки зору, природоорієнтований туризм – це комплексна, укрупнена форма багатьох понять, що відображають сучасні види туризму, орієнтовані на подорож та перебування у природному середовищі. Природоорієнтований туризм може здійснюватися у двох самостійних формах організації: самодіяльна та організована.

Подібна інтерпретація надає більшої гнучкості його секторам і дозволяє природоорієнтованому туризму бути соціально орієнтованим, тобто на відміну від інших видів туризму, доступнішим для багатьох верств населення. Природоорієнтований туризм є також економічно ефективним видом природокористування, стимулюючи цим стійкий розвиток території, де він функціонує практично цілий рік або має той чи інший сезон [2].

Головним мотивом широкого розвитку природоорієнтованого туризму на даний час є зростаюча потреба населення у рекреації на природі, яка визначається зростанням невідповідності довкілля сучасного туриста

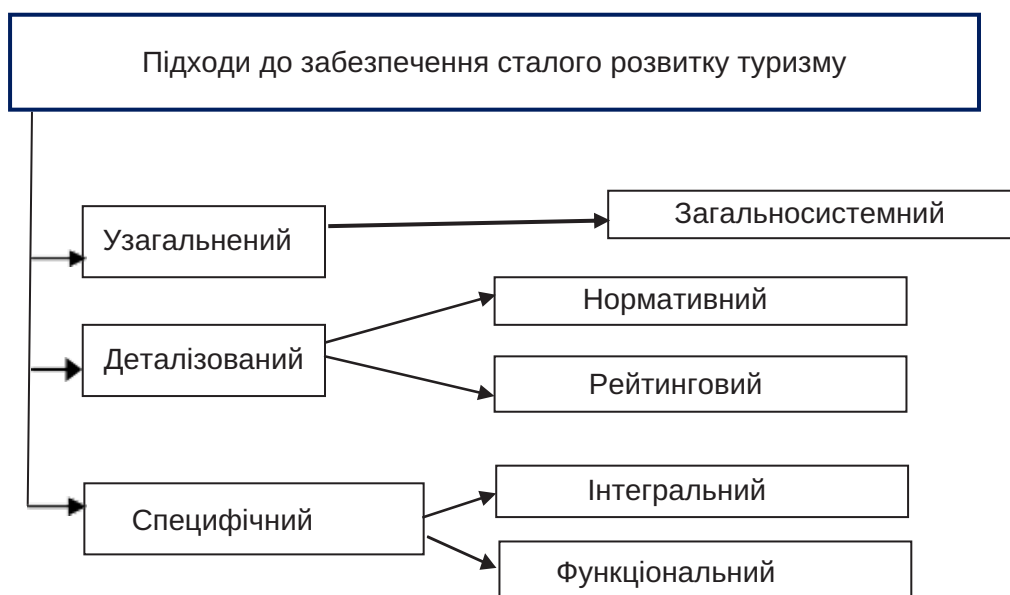

Рис. 1. Класифікація підходів до забезпечення сталого розвитку туризму

Джерело: складено на основі [12; 13]

Таблиця 1

Класифікація природоорієнтованого туризму за його змістовними компонентами

Класифікаційна ознака	Класифікаційні категорії	
За видами природних та рекреаційних об'єктів	Сільський, аграрний	
	Лісовий	
	Гірський	
	Водний (морський, річковий, озерний)	
За видами транспортних маршрутів	За видами територій	За видами транспорту
	Прокладені через екологічно чисті зони	Автомобільний
	Прокладені через промислові зони	Залізничний
	Прокладені через локальні потенційно небезпечні зони	Велосипедний Кінний
За видами туристичних дестинацій	Об'єкти природно-заповідного фонду національного, регіонального та місцевого значення, пам'ятки природи	
	Території, змінені внаслідок діяльності людини: Промислові зони або зони ведення сільського господарства	
	Курортні зони, засновані на використанні природних лікувальних ресурсів	

Джерело: узагальнено авторами

з його фізіологічними та психологічними потребами. Задоволення даних потреб і, як наслідок, успішний розвиток природоорієнтованого туризму, залежать від якісних характеристик навколишнього середовища, оскільки туристами цінується в першу чергу, його первозданність. Підтримка якісних параметрів довкілля є основною ознакою стійкості, економічної вигоди, що докорінно відрізняється від інших видів, наприклад, від пляжного туризму, для функціонування якого не обов'язкова наявність дикої природи, досить просто пляжу або просто басейну [3]. Економічна ефективність природоорієнтованого туризму проявляється досить швидко, тоді як в інших сферах економічний ефект зі знаком мінус, пов'язаний з природною деградацією середовища як правило, віддалений за часом, і настає після закінчення термінів окупності проекту.

Об'єктами природоорієнтованого туризму часто є й особливості національної культури, що визначається створенням територій, де здійснюється комплекс різних заходів, пов'язаних з охороною місцевих традицій та засад. Процеси, пов'язані з глобалізацією призводять до того, що витісняється традиційна культура, яка може зникнути під тиском масової культури. Адже культурна різнобічність є однією з найважливіших умов стійкості соціально-економічного розвитку. До показників стійкості соціально-економічного розвитку

відноситься також стан психічного та фізичного здоров'я людини, оскільки природоорієнтований туризм знижує напругу, що виникає в індустріальному середовищі. Активний відпочинок на природі, спілкування з природою призводять до підвищення працездатності людини.

Подальший розвиток природоорієнтованого туризму дає певну перспективу для економічного зростання територій. Збільшення туристичних потоків сприяє приросту вкладу в економічну складову приймаючої громади, що дозволяє найефективніше споживати ресурси. При цьому ефективність даних процесів суттєво зростає при активному залученні місцевого населення у проекти розвитку. Природоорієнтований туризм характеризується більшим, ніж традиційний туризм та багато інших галузей, ступенем залучення місцевого населення до процесів його розвитку, що передбачає додаткове створення робочих місць. Добробут місцевого населення збільшуватиметься у разі, коли певна частина коштів від туризму залишатиметься на туристичній території, навіть якщо вона має низький рівень привабливості. Дані процеси досягаються шляхом виключення зайвих посередників під час продажу туристського продукту, створення ефективних економічних, соціальних та правових механізмів, реалізація яких передбачає надходження коштів безпосередньо до місцевих бюджетів.

Висновки з проведеного дослідження.

Узагальнені результати наукових та науково-прикладних досліджень свідчать про відчутний рекреаційно-туристичний потенціал нашої країни, який формується всіма наявними природними, історичними, культурними та соціально-економічними ресурсами. Сьогодні актуальними є формування природоорієнтованих рекреаційних, туристичних, санаторно-курортних просторів з метою ефективного та раціонального природокористування.

Зважаючи на наявні підходи до визначення даної категорії, та враховуючи змістовну сторону, природоорієнтований туризм можна охарактеризувати як складну різноманітну

систему, у якій чітко виявляються кілька форм туризму, що функціонує в природному середовищі. Наведена у дослідженні класифікація форм та видів природоорієнтованого туризму дає можливість виявлення складності та багатоконпонентності його структури. Крім того, стає очевидним той факт, що природоорієнтований туризм тісно пов'язаний з іншими видами туризму, що існують як самостійні поняття і одночасно складові компоненти природоорієнтованого туризму. Проте всі вони орієнтовані на дбайливе ставлення до природи та її охорону, пізнання природи та навколишнього світу, спрямовані на забезпечення сталого, збалансованого розвитку території.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Белобородова М., Юрчишина Л., Козинець А. Потенціал розвитку екотуризму в регіонах України. *Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі*. 2021. № 3. С. 5–11. DOI: <https://doi.org/10.36477/tourismhospcee-3-1>
2. Осітнянко Д.О., Примак Т.Ю. Впровадження принципів сталого розвитку в туристичній індустрії. *Ефективна економіка*. 2020. № 1. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.1.152>
3. Richardson R. The Role of Tourism in Sustainable Development, Oxford Research Encyclopedia of Environmental Science. 2021. URL: <https://oxfordre.com/environmentalscience/view/10.1093/acrefore/9780199389414.001.0001/acrefore-9780199389414-e-387>
4. Лебедев І. В. Рекреація і туризм як фактори розвитку людського потенціалу. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2021. № 3-4 (78-79). С. 143–158. DOI: [https://doi.org/10.33987/vsed.3-4\(78-79\).2021.143-158](https://doi.org/10.33987/vsed.3-4(78-79).2021.143-158)
5. Михайлюк І. Екологічні аспекти розвитку туризму. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті*. 2022. № 4(81). С. 124-131. DOI: <https://doi.org/10.31375/2226-1915-2022-4-124-131>
6. Про туризм: Закон України від 15.09.95 р. № 325/95-ВР. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>
7. Про затвердження Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України: Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 26.07.2022 р. № 256. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1043-22#Text>
8. Рекреація і туризм. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Офіційний сайт. URL: <https://wownature.in.ua/pro-nas/nasha-diialnist/rekreatsiia/>
9. Барвінок Н. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу і туристичної інфраструктури Гайворонської та Завалівської територіальних громад Кіровоградської області. *Економічні горизонти*. 2023. № 2(24). С. 4–20. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.2\(24\).2023.281149](https://doi.org/10.31499/2616-5236.2(24).2023.281149)
10. Юхновська Ю. О. Формування стратегії розвитку кластеру туристичної галузі України та Запорізького регіону. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Вип. 4(2). С. 59-65. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/PSPE_print_2019_4\(2\)_10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/PSPE_print_2019_4(2)_10)
11. Машіка Г. В. Туристично-господарський потенціал Карпатського регіону як домінуюча складова його ефективного використання. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна: зб. наук. праць. Серія: «Геологія – Географія – Екологія»*. 2017. Вип. 46. С. 113-121.
12. Лазарева О. В. Детермінанти збалансованого екотуризму в країнах європейського союзу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 5. С. 17–23. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.5.17>
13. Бігус М. М., Гальків Л. І., Добушовський П. А. Туристичний бізнес під впливом сучасних змін, зумовлених світовими викликами. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2020. № 3. С. 7–12. DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2020-69-1>

REFERENCES:

1. Bieloborodova, M., Yurchyshyna, L., and Kozinets, A. (2021). Potentials of ecotourism development in the regions of Ukraine [Potential of ecotourism development in the regions of Ukraine]. *Industriya turizmu i hostynnosti v Tsen-tralniy ta Skhidniy Yevropi*, 3, 5–11. DOI: <https://doi.org/10.36477/tourismhospcee-3-1> [in Ukrainian]

2. Ositnyanko, D. and Prymak, T. (2020). Implementation of sustainable development principles to the tourism industry. *Efektivna ekonomika*, [Online], 1. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.1.152> [in Ukrainian]
3. Richardson, R. (2021). The Role of Tourism in Sustainable Development, *Oxford Research Encyclopedia of Environmental Science* [Online], Available at: <https://oxfordre.com/environmentalscience/view/10.1093/acrefore/9780199389414.001.0001/acrefore-9780199389414-e-387>
4. Lebedyev, I. V. (2021). Rekreatsiya i turyzm yak faktory rozvytku lyudskoho potentsialu [Recreation and tourism as factors in the development of human potential]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen*, 3-4 (78-79), 143–158. DOI: [https://doi.org/10.33987/vsed.3-4\(78-79\).2021.143-158](https://doi.org/10.33987/vsed.3-4(78-79).2021.143-158) [in Ukrainian]
5. Mikhaylyuk, I. (2022). Ekolohichni aspekty rozvytku turyzmu [Environmental aspects of tourism development]. *Rozvytok metodiv upravlinnya ta hospodaryuvannya na transporti*, 4(81), 124–131. DOI: <https://doi.org/10.31375/2226-1915-2022-4-124-131> [in Ukrainian]
6. About tourism: Law of Ukraine № 325/95-BP (1995, September 15). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian]
7. Regulations on Recreational Activities within the Territories and Objects of the Nature Reserve Fund of Ukraine: Decree of the Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine № 256 (2022, July 26). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1043-22#Text> [in Ukrainian]
8. Rekreatsiia i turyzm [Recreation and tourism]. Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine. Available at: <https://wownature.in.ua/pro-nas/nasha-diialnist/rekreatsiia/> [in Ukrainian]
9. Barvinok, N. (2023). Assessment of tourist and recreational potential and tourist infrastructure of Hayvoron and Zavaliv territorial communities of Kirovohrad region, *Ekonomichni horyzonty*, 2(24), 4–20. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.2\(24\).2023.281149](https://doi.org/10.31499/2616-5236.2(24).2023.281149) [in Ukrainian]
10. Yukhnovska, Yu. (2019). Formation of the development strategy of the tourist industry cluster of Ukraine and the Zaporizhzhia region. *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi*, 4(2), 59–65. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/PSPE_print_2019_4\(2\)__108](http://nbuv.gov.ua/UJRN/PSPE_print_2019_4(2)__108) [in Ukrainian]
11. Mashika, H. (2017). The tourism and economic potential of the Carpathian region as a dominant component of its effective use. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina: zb. nauk. prats. Seriya: «Heolohiya – Heohrafiya – Ekolohiya»*, 46, 113–121. [in Ukrainian]
12. Lazaryeva, O. V. (2021). Determinanty zbalansovanoho ekoturizmu v krayinakh yevropeyskoho soyuzu [Determinants of balanced ecotourism in the countries of the European Union]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvi*, 5, 17–23. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.5.17> [in Ukrainian]
13. Bihus, M. M., Halkiv, L. I., and Dobushovskyy, P. A. (2020) Turystychnyy biznes pid vplyvom suchasnykh zmin, zumovlenykh svitovymy vyklykamy [Tourist business under the influence of modern changes caused by global challenges]. *Naukovyy pohlyad: ekonomika ta upravlinnya*, 3, 7–12. DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2020-69-1> [in Ukrainian]